

İBNÜ'L-ARABÎ

FUSÛSU'L-HİKEM

HZ.

YA'KÛB

8. FAS

derleyen

CEMÂLNUR SARGÛT

NI

NEFES

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... 9

**“Ya’kûbî” Kelimedeki “Rûhiyye” Hikmetinin
Açıklanması.....11**

*Bu fas, “din” kelimesinin çeşitli anlamlarını ve onun “İslâm”,
“inkıyat” (boyun eğme), “cezá” ve “âdet” gibi anlamlarla ilişkisinden
bahsetmektedir.....13*

*“Allah Teâlâ, ‘Bir rubbanlık ortaya çıkardılar.’ buyurmuştur.
Bu, ‘nevamis-i hikemiyyedir’ (hikemî kanunlar) ki, ammeden
bilinen resûller, örfte bilinen ‘tarîka-i hassa’ ile onu Allah katından
getirmemişlerdir.”.....35*

*“Kalplerine şerîat kıldıkları şeyin tazimini koydu. Bunun ile Allah’ın
hoşnutluğunu talep ederler.”.....39*

*“Mümkünler, ademden ibaret olan asılları üzerinde sabittirler.
Mümkünlerin ayınlarında ve nefislerinde, üzerinde buldukları
hâllerin sûretlerine Hakk’ın varlığının dışında bir şey bitişmez.
Böylece, lezzetlenen ve azap görenin kim olduğunu öğrendin.”....43*

“Bu bir meseledir ki, bu konunun âlimleri onu ihmal etmişlerdir. Yani, lâıyk olduğu tarzda incelememişlerdir. Yoksa bunu bilmiyor değillerdi. Çünkü o, yaratıklarda tahakküm eden kader sırrındandır.”.....59

“Hak, mükelleflerin hâllerinde hükümde iki vecih üzere bulunur. Kuldand emir, Hakk'ın irâdesinin iktiza ettiği şeye göre olur. Hakk'ın irâdesi dahi, İlâhî ilmin iktiza ettiği şeye taalluk eder. Hakk'ın ilmi de, mâlumun kendi hakikatinden Hakk'a verdiği şeye taalluk eder. Binâenaleyh o, kendi sûretiyle zâhir olmuştur.” “Şu halde Resûl ve vâris, irâde ile olan ilâhî emrin hâdimidir, irâdenin hâdimi değillerdir. Resûl, mükellefin saadetini talep ettiği için kendisine onunla gelmiştir. Eğer peygamber, İlâhî irâdeye hizmet etseydi, nasihat etmezdi. Halbuki o, irâde ile nasihat etmiştir. Resûl ve vâris, nefisler için uhrevî doktorlar gibidir.”.....81

KAYNAKÇA.....99

GENEL DİZİN.....103

ÖNSÖZ

Yâ'kûb Fassı Muhyiddîn-i Arabî Hazretleri'nin muazzam ilminin en kuvvetle ortaya çıktığı faslardan biri olarak *Fusûs*'a yerleşmiştir. Burada herkesin sorularının cevapları vardır; kader sırrı, dinin mânâsı, âdetler, rahatın nerede olduğu, herkesin kendi hakîkatine mecbur olduğu gibi sırlar açıklanır.

Bu fassın içinde, küllî ve cüz'î irâdenin yeri, insanın küllî irâdede tecellî eden hakîkati ve bu hakîkatin cüz'î irâdeye nasıl yansıdığı, insanın çalışmasının önemi, peygamberlerin davetlerinin sebebi ile birlikte onların şakîyi şekâvete, saidi ise saidliğe götürüşlerinin hakîkati anlatılır.

Sanki bu fas bütün din ilminin hakîkati gibidir. Bu yüzden çok zevkle çalıştığımız bu güzel bölümün çok iyi anlaşılması için dua ediyoruz. İnşallah hepimiz kendi hakîkatimizi Allah'ın istediği şer'î hakîkatle birleştirerek, kâmil ve said olma yolunda ilerleriz.

Cemâlnur Sargut

SEKİZİNCİ FAS

“Ya’kûbî” Kelimedeki “Rûbiyye” Hikmetinin Açıklanması

Bakara Sûresi'nin 132. âyetinde Allah'ın Hz. Yâkûb'a “*Muhakkak ki Allah bu dini sizin için seçti. Artık siz Allah'a teslim olmadan ölmeyin!*” diye vasiyet ettiği buyuruluyor. Kullanılan “*müslimûn*” kelimesi (teslim mânâsına gelmesinden dolayı) Müslümanlık'tır. Buradan bütün peygamberlere emredilen dinin İslâm olduğu anlaşılır.

İbn Arabî buyuruyor ki: “Herkes doğduğu anda Müslümandır. Bu âyetteki ikaz, peygamberler vâsıtasıyla halka Müslüman kalmaları için ısrar etmelerini emretmektir.”

- Bütün mahlûkat daha doğrusu kâinattaki her şey Cenâb-ı Hakk'a ve koyduğu kanunlara boyun eğmek sûretiyle itaatte bulunduğu için Müslümandır. Bu açıdan Allah'a teslim olmak anlamındaki Müslümanlık, sadece insanın değil, her varlığın fitratında olan dindir. Ancak insan aldığı eğitime göre, fitratındaki bu dinî kabiliyeti koruyup geliştirmekte veya değiştirmektedir. Hz. Peygamber'in “Her çocuk İslâm fitratı üzere doğar.” sözü buna işaret etmektedir.¹

¹ Dilaver Güner, *Tasavvuf Akademi Dergisi*, sayı: 11.

Bu fas, “din” kelimesinin çeşitli anlamlarını ve onun “İslâm”, “inkıyat” (boyun eğme), “cezâ” ve “âdet” gibi anlamlarla ilişkisinden bahsetmektedir

Din, sözlük anlamı ile insanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan îmanlarını, ona yapacakları ibâdetlerin bütünü ve bu îmâna göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu² olarak tarif edilir. Sühreverdi ise *Avârif*'inde şöyle tarif eder:

- Din (kelimesi), inkıyâd (boyun eğmek) ve huzûdur (tevâzudur). “Aşağı seviyede” veya “mütevâzi” demek olan “dûn” kelimesinden müştaktır (türemiştir). Mütevâzi olan her şey (ya da herkes) aşağı seviyede olur. Din de, insanın kendini Rabb'ine teslim etmesidir (kendisini O'nun aşağı seviyesinde görmesi, O'na boyun eğmesi, O'nun karşısında mütevâzi olmasıdır).³
- Din; dal, ye ve nun bütün alt anlamların kendisine döndüğü tek köktür. Din bir tür boyun eğme ve itaattir. Din itaat etmek demektir. “Âdete din denilir” ifadesine gelince, bu ifade doğru ise kaynağı şudur: Nefs bir şeyi âdet ettiğinde onunla birlikte gider ve ona boyun eğer. “*Din gününün sahibi.*” (Fâtıha, 4) ifadesi de buradan gelir. Din günü hüküm günü demektir. Bazı bilginler hesap ve cezâ günü olduğunu

2 İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı: Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, s. 287.

3 *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 187.

ileri sürmüştür. Hangisi olursa olsun, din itaat edilen emir demektir.

Kur'an'da: Din “dane” [boyun eğdi] filinden türetilmiştir ve Kur'an'da çeşitli tarz ve yönleriyle bu anlamı korumuştur. Din kelimesinin Kur'an'da geçen anlamları şunlardır:

1. Tevhit: Tevhit Allah'a itaatla birlikte O'ndan başka ilâh olmadığına tanıklık etmektir.

“Allah sadece kendisine ibâdet etmenizi emretmiştir. İşte bu dosdoğru dindir.” (Yûsuf, 40).

2. Hesap: Hesap günü geldiğinde kul boyun eğer ve yaptıklarını inkâr edemez:

“Din gününün sahibi.” (Fâtiha, 4).

3. Allah'ın hükmü ve takdiri.

4. Hz. Yûsuf'u hapseden hükümdarın hükmüne itaat, çünkü din hükme itaat demektir.

Yûsuf, Allah dilemedikçe hükümdarın dinine göre kardeşini alıkoyamazdı. (Yûsuf, 76).

5. İhlâs, İslâm ve îman:

“Allah katında din İslâm'dır.” (Bakara, 19).

İbnü'l-Arabî'de: İbnü'l-Arabî'nin dine bakışı iki yönlüdür: Sözlük anlamıyla (birinci nokta) ve şer'î anlamıyla din (ikinci nokta). Bu nedenle aşağıda terimin iki yönünü ele alacağız, bununla birlikte bu ikisine üçüncü bir yön daha ekleyeceğiz. O da, İbnü'l-Arabî'nin dinlere karşı tavrını içerir. Acaba dinlerin birliğinin İbnü'l-Arabî'nin felsefesinde gerçek bir karşılığı var mıdır?

İbnü'l-Arabî dinin sözlük anlamından üç kavram çıkartır. Buna göre din cezâ (karşılık ve amelin sahibine dönmesine), boyun eğme ve âdettir. İbnü'l-Arabî şöyle der:

1. Din cezâdır:

Din cezâdır, başka bir ifadeyle [kişiyi] mutlu eden ve etmeyen şey ile karşılık vermektir. Mutluluk veren cezâ *“Allah onlardan râzı olmuş, onlar da ondan râzı olmuşlardır.”* (Mâide, 119) âyetinde dile getirilmiştir. *“Sizden haksızlık yapanlara büyük bir azap tattırırız.”* (Furkân, 19) âyetinde belirtilen ise, mutluluk vermeyen şey ile cezâlandırmaktır. *“Onların günahlarını affederiz.”* (Ahkâf, 16). Bu da cezâdır. Böylece dinin cezâ demek olduğu anlaşılmıştır.

Hız. Peygamber şöyle buyurur: *“Dinini değiştiren kimse...”* Böylece şirke din dememiştir, çünkü din cezâ [karşılık] demektir ve müşrik olarak işlediği iyilikte ne geçmişte ne de gelecekte bir karşılık yoktur. Müşrik, mekânı olan ve hiçbir zaman çıkmayacağı ateşe vardığında ise bu da kesinlikle bir cezâ değil, her şeyi kuşatmış rahmetin belirlediği bir tahsistir. Böylelikle Hız. Peygamber “din” derken, karşılığında hayır ve kötülükte karşılığı olan dini kastetmiştir.

Geçen metinden anlaşıldığına göre, cezânın imkânı dini var eden şey olduğu gibi, bunun tersi de doğrudur. Başka bir ifadeyle din cezânın sebebidir. Bunun nedeni, şirk varken herhangi bir amelin fayda vermeyeşine bağlıdır. Müşrik yararlı amel ve iyilikler işlediğinde, bunlara bir karşılık, yani cezâ ve onun olabilirliğini meydana getiremez. Çünkü müşrik

hesaba çekilmeyecek, cehenneme girecektir, bu ise bir cezâ [karşılık] değil, tahsistir.

2. Din boyun eğmektir:

[“Allah katında din İslâm’dır.” âyetindeki] Din belirlilik ifade eden harf-i tarif takısıyla gelmiştir. Söz konusu din, bilinen ve tanınan bir dindir. İslâm boyun eğmek demektir. O halde din, senin boyun eğmenden ibarettir. Allah’ın farz kıldığı şeye “boyun eğmek” özelliğiyle nitelenen, dini yerine getiren ve onu namazı yerine getirdiği gibi yerine getirendir. O halde kul, dini inşa eden, Hak hükümleri koyandır. Boyun eğmek senin filinin kendisidir, din de senin fiilindedir.

Dinin boyun eğmek anlamına yorumlanması, bütün dinlerin içeriklerini bağlar. Çünkü boyun eğmek, maksatlı ve yönü olan bir eylemdir, hatta değeri de, gayesiyle ortaya çıkar. Dolayısıyla hayra itaat eden, kötülüğe boyun eğen kimse gibi değildir. O halde din -ki boyun eğmektir- Allah’ın şeriat yaptığı şeye boyun eğmek, boyun eğmek ise uymak demektir.

İşte bu, Kur’ân-ı Kerîm’in “*De ki: Allah’ı seviyorsanız, bana uyun, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.*” (Âl-i İmrân, 31) âyetinde işaret edilen şeydir. “Bana uyunuz” ifadesinde hem uyma ve hem de yöneliş dikkate alınır.

3. Din âdet [dönmek] ve alışkanlık demektir:

Allah dini âdet [dönmek] diye açıklamıştır. Çünkü hâlinin gerektirdiği ve talep ettiği şey kula dönmüştür. O halde din âdet demektir. Âdetin anlamı, işin

kendi hâline dönmesi demektir. Bu ise burada değildir, çünkü âdet aynı zamanda tekrar demektir. Biz biliyoruz ki, insan olmada Ali Mehmet'in aynıdır, halbuki insanlık tekrarlanmamıştır. İnsanlık tekrarlanmış olsaydı, çoğalmış olurdu. İnsanlık, tek hakîkattir. Oysa duyu düzleminde şöyle diyoruz: “Bu benzerlik nedeniyle insanlık tekrarlanmıştır.” Sahih hükümde ise tekrarlanmadığını söyleriz.

Burada İbnü'l-Arabî dinin dönmek ve tekrarlanmak anlamındaki “âde” kelimesinden türetilerek, “benzeriyle karşılık vermek” anlamına geldiğini açıklar. Âdet, benzerin tekrarlanmasından başka bir şey değildir. Din âdettir demek, insanın hâlinin gerektirdiği şey ile [yaptığının] kula dönmesi demektir. O da cezâ [karşılık] şeklindeki dinin birinci anlamına benzer.

İbnü'l-Arabî dini şer'î açıdan iki kısma ayırır: Allah katında din ve yaratıkların katında din. Allah katında din, peygamberlerine indirdiği dindir. Bu din, şeriatların formlarında ortaya çıkış aşamalarında birliğini yitirmez. Buna göre ilâhî din birdir ve her zamanda o zamanın peygamberinin şeriatının formuyla gözükür. Bütün şeriatlar, o biricik ilâhî şeriatın sûretlerinden başka bir şey değillerdir (bu din Âdem ile başlamış ve Hz. Muhammed ile sona ermiştir). O din, son peygamberin şeriatıyla tamamlanmış dindir.

Halk, yani insanların katındaki din ise, Allah tarafından gönderilmemiş, halk tarafından âdet edinilmiş kanunlardır. Bu kanunlar, ilâhî hükme uygun

olduklarında Allah onları şeriat yaptığı şeyler gibi dikkate almıştır. Bu kısma örnek olarak ruhbanlığı verebiliriz.

İbnü'l-Arabî şöyle der: “Din ikidir: Allah katında, Allah’ın kendisine bildirdiğinin ve Allah’ın bildirdiğinin bildirdiği kimsenin katında din; halkın katındaki din.” Hak, bu dini de dikkate almıştır. Allah katındaki din, Allah’ın seçtiğı ve halk dinine karşı yüksek paye verdiği dindir. Bu din şu âyette dile getirilmiştir: “*Allah katında din İslâm’dır.*” İslâm boyun eğmek demektir. O halde din senin boyun eğmenden ibarettir. Allah katından olan Allah’ın koyduğu şeriattır. İkinci tür ise halk katında bilinen bir peygamberin örfte bilinen bir yolla getirmediğı neamis-i hikemiyye’dir (hikmet kanunları). Bu yüzden bunlar ilâhî şeriat ile birlikte ortaya çıkan hikmet ve dirliğe uygun olduklarında, Allah onları kendi katından farz kıldığı şeriat gibi muteber saymıştır. (...)

Din, Âdem’den Hz. Muhammed’e kadar tektir. Bütün şeriatlar ise inanç tohumlarına veya birbirine bağı halkalara benzer. *Fusûsul-Hikem*, İbnü'l-Arabî'nin dinlerin farklılığını ortaya koyduğu en nefis kitaptır. Buna göre her peygamberin diğere peygamberlerin şeriat ve hakikatinden ayrı ve farklı bir şeriati ve yöntemi vardır. Böylece “birleştirici hakikat”e veya cevâmiü'l-kelim’e ulaşır ki, o da Muhammed Peygamber’dir ve onunla bu tek din sona erer.

Bir insan dinlerin birliğı ile tek din arasında nasıl bir fark bulunduğunu sorarsa, şöyle cevap veririz:

Bunları zaman kavramı ayırır. Din aslında tektir ve Yahudilik, Hıristiyanlık gibi dinlerin sûretlerinde farklılaşmıştır. Şeyh-i Ekber dinlerin birliği fikrinde olsaydı, bu zamanda da -ki bu zaman İslâmiyet'in zamanıdır- geçmiş bütün dinleri, geçmiş ve önceki bir hakikat gibi değil, hâlihazırda geçerli bir hakikat olarak kabul etmek zorunda kalırdı.

O halde tek din fikri, belirli bir zamanda sadece bir şeriatı benimsemeyi gerektirir. Buna şöyle bir örnek verebiliriz: Hıristiyanlık döneminde Yahudilik geçmiş bir hüküm olarak kabul edilir, geçmiş bir hüküm olarak ona inanmak gerekir. Fakat Hıristiyanlık devrinde Yahudiler Hıristiyanlarla birlikte tek din mensubu sayılmamışlar, aksine bu durumda Hıristiyanlık gerçek din, Yahudilik ise dinler tarihi kapsamına girer. Aynı şey İslâm diniyle geçmiş dinlerin ilişkisinde söz konusudur.

İbnü'l-Arabî dinlerin birliği fikrinde olmamıştır, bunun yerine “tek din” inancına işaret etmiştir. Bu tek din, belirli bir zamanda tek bir şeriatı kabul eder ki, o da devrin şeriatıdır ve Hz. Muhammed ile sona ermiştir. Bu bitişten şu sonuç çıkar: Bu din, bütün boyutlarıyla kuşatıcılık özelliğine sahiptir. Böylece İbnü'l-Arabî'de gördüğümüz ve çağdaş araştırmacıların iddia ettikleri gibi dinlerin birliği fikrini çağrıştıran her ifade, gerçekte başka bir şeye değil, Muhammedî dinin kuşatıcılığına işaret eder (bu meseleye gelecek paragraflarda işaret edeceğiz).

İbnü'l-Arabî şöyle der:

“Sizden dininden dönüp de ölen kimse

Dinin en kapsamlısını inkâr etmiştir

Çünkü o tek hakikat sahibidir

Başka bir yerden gelmiş bir muhalifi de yoktur

Tek dinin her şeyi getirmiş olması onun şeriatıdır

Şeriat koyucudan hükümler o dinde böyle gelmiştir.”

“Çünkü o” ifadesindeki zamir, dini gösterir. Allah şöyle buyurur: *“Her biriniz için bir yöntem ve şeriat kıldık.”* (Mâide, 48). Burada “sizden her biriniz”, ümmetlere değil, peygamberlere işaret eder.⁴

Hz. Peygamber bir hadîsinde din değiştirenler için kati hükümler koymuştur. İnsanlar, bir Yahudi Hıristiyan olduğunda veya Hıristiyan Yahudiliği seçtiğinde, kati hükümlere uyup uymamak konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

- Halbuki onlardan birisi Müslüman olduğunda böyle bir görüş ayrılığı söz konusu olmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber insanları İslâm'a davet için gelmiştir. Şekilci âlimler, Yahudi ve Hıristiyanların dinlerini İslâm ile değiştirmelerinin şart olduğunu düşünmüşlerdir, bize göre böyle değildir. Hıristiyan ve bütün ehl-i kitap, Müslüman olduklarında dinlerini değiştirmiş olmazlar, çünkü Hz. Muhammed'e îman ve onun şeriatına girmek, ehl-i kitabın dinlerinde de vardır. Hz. Peygamber'in risâleti herkese yöneliktir. O halde din ehlinden hiç kimse Müslüman olduğunda dinini değiştirmiş olmaz.

⁴ Suad el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, s. 149-153.

derleyen
CEMÂLNUR SARGUT

HZ.
YA'KÛB
FUSÛSU'L-HİKEM 8

“Dünyaya dair her rütbe ve her ilim geçici ve dünyada kalıcıdır. Ezelî ilim ise Allah'ın kullarında kendi kabiliyetlerine göre tecellî etmesidir. Burada kullanılan tecellî kelimesine dikkat etmek gerekir. Bu kelime, bir aynada bir vasfın ortaya çıkması gibidir. Hulûl değildir, yani Allah kulun içine girmez. Kulda gözüken mucizeler Allah'a ait olup kulun kendinden zuhura gelmez. Allah kulu ile aracıyla konuşmaz. Sadece bu hakîkati öğretmek için görevlendirilen bazı kişiler vardır. Ne yazık ki halk onları görür. Halbuki yapan, yaptıran Allah'tır. Kul, kendisindeki Allah'a ait hakîkati kimin vâsıtasıyla görmüşse onu Allah zannetmeye başlar. Ondan görünen her mucizenin, o kişinin kendisine ait olduğunu sanır. Bu durumda Allah'a değil, aradaki kişiye tapmaya başlar. Bu da şirke sebebiyet verir ki Kur'an'da affı olmayan günahlardan biridir.

Halbuki Hocam Kenan er-Rifâî, Allah'ı kula öğreten öğretmen ile Allah arasındaki büyük farkı şu şiiriyle belirtmiştir:
*Kulluğu müminlerin bir ulu Süphanedir.
Hizmeti dervişlerin er olan insânedir.*

Bu durumda sen her kimden ne öğrenirsen öğren (peygamberden dahi) öğreten Allah'tır. Ama Allah'ın bu Rab isminde tesirli kıldığı ve ondan aşikâr olduğu seçilmiş kişiye şükretmek ve hizmet etmek gerekir. İşte ruhbanlık sınıfı böyle algılanırsa günah olmaktan çıkar. Mürşide veya peygambere duyulan sevgi de bu sebeptedir. Buradaki hizmet kelimesinden maksat, mürşidin öğrettiği ve gösterdiği ahlâk-ı Muhammedî ile ahlâklanıp Kur'an ve sünnete uymak demektir. Bu ahlâkı anlatan kişi, kendini Allah'tan ayrı bir varlık olarak görürse veya biz onu böyle idrak edersek ruhbanlık oluşur ki bu da Allah tarafından reddedilir.”

ISBN 978-605-9901-30-7

9 786059 901307

₺12

NI
NEFES